

אי שוויון ואפליה בחברון

- דו"ח מקיף -

מוגש ע"י מחלקת המחקר של הישוב היהודי בחברון

* מבוא - מעמדו של הישוב היהודי בחברון

חברון היא העיר העברית הראשונה בהסטוריה, והקהילה היהודית בה התקיימה באופן כמעט-רציף לאורך כל ההסטוריה עד לפרעות תרפ"ט (היו נסיונות לחדש את הישוב היהודי גם לאחר טבח תרפ"ט, אך בפרעות תרצ"ו עזבו אחרוני היהודים את העיר, למעט משפחה אחת – משפחת עזרא, שהמשיכה להתגורר בחברון עד סוף נובמבר 1947).

הישוב היהודי בחברון מונה כיום כ- 1,000 נפש, והוא יושב בעיקר בתוך הבתים והנחלות השייכים לקהילה היהודית העתיקה שחיה בעיר עד לפרעות תרפ"ט.

עמדתן העקרונית של ממשלות ישראל מזה שנות דור – מאז 1980 – מכירה בלגיטימיות של הישוב היהודי בחברון, ממשלות ישראל קבעו והחליטו כי "אין מניעה שיהודים יחיו בחברון, כבכל מקום בארץ ישראל" (החלטת הממשלה מס' 438 משנת 1980) וכי "מדיניותה של ממשלת ישראל היא לחזק ולפתח את הישוב היהודי בחברון" (החלטת ממשלה מס' 4245 משנת 1998).

יתרה מכך: מדינת ישראל אף טרחה לעגן את מעמדו הלגיטימי של הישוב היהודי בחברון בהסכם בינלאומי – הלא הוא הסכם חברון, הקובע כי בעיר חברון חיות זו לצד זו אוכלוסיה יהודית ואוכלוסיה ערבית, ואף החליטה, בד בבד עם קבלת אותו הסכם, כי "הממשלה תפעל לשמור על כל התנאים והצרכים הנדרשים לקיומו, ביטחונו וביסוסו של הישוב היהודי בחברון" (החלטת ממשלה מיום 15/1/1997).

הסכם חברון, ככלל, מניח כהנחת יסוד את קיומן של 2 אוכלוסיות בעיר ואת הצורך להתחשב בצרכיהן של 2 האוכלוסיות. כך למשל סעיף 2 א (2) – הדן בבטחון הישראלים, סעיף 10 ב' – הדן בישראלים וברכושם, סעיף 12 ב' – הדן בביצוע עבודות תשתית למען הישראלים המתגוררים בעיר, וסעיף 16 – הדן באספקת שירותים עירוניים לישראלים תושבי העיר. זוהי הנחת היסוד של ההסכם, וממילא עיקר ביצועו וקיומו הוא הבטחת חיים ואורח חיים תקין עד כמה שניתן ל-2 האוכלוסיות.

בתקופת הכיבוש הירדני הפך האזור היהודי של חברון לאזור מסחרי, ועל חורבותיו של הרובע היהודי הוקם השוק הסיטונאי, השוק הקימונעי, ועוד חנויות רבות. ואולם, בשנים האחרונות, ובעיקר לאחר חלוקת העיר עם הסכם חברון, נדד המרכז המסחרי של חברון מערבה, אל אזור ככר השוטר ואף מערבה משם, והאזור של הרובע היהודי שינה שוב את אופיו והפך לאזור של חיים יהודיים שוקקים, אשר מלבד התושבים היהודיים הקבועים מגיעים אליו מידי יום כ-1,000 יהודים נוספים (עובדים, מבקרים ותיירים) ובימי חג ומועד – עשרות אלפים. סך כל המבקרים היהודיים בחברון עומד על כרבע מליון איש בשנה.

מטרת הדו"ח שלפנינו היא להזים את הטענה הנשמעת ע"י ארגוני שמאל שונים, ולפיהם מתקיימת בחברון אפליה לרעה של האוכלוסיה הערבית. בעמודים הבאים נסקור את התחומים השונים בהם מתקיימת אפליה לרעה של האוכלוסיה היהודית בחברון לעומת האוכלוסיה הערבית.

א. פגיעה בחופש התנועה: רק 3% משטח העיר חברון מותר בתנועה

ליהודים

על פי הסכם חברון, התנועה בעיר כולה צריכה להיות פתוחה וחופשית לכל אדם. גם ליהודים. ואולם, בפועל המצב הבטחוני שנוצר בעיר כתוצאה מהטרור הערבי אילץ את צה"ל לנקוט ב"מדיניות הפרדה". הנפגעים העיקריים ממדיניות ההפרדה הם היהודים, עליהם נאסרת התנועה ב-97% של העיר, כולל באזורים שבשליטת צה"ל (H2), וכולל תנועה למקומות מקודשים שמצויינים במפורש בהסכם חברון כמקומות אליהם יש לאפשר ליהודים להגיע בכל עת. להלן הפירוט:

שטח העיר חברון הוא כ- 18 קמ"ר. מתוכו כ- 15 קמ"ר מוגדרים כ- H1, שנמסר לרשות פלסטינית; שטח זה סגור ליהודים. השטח הנוטר H2 – רובו ככולו פתוח לתנועה ונוכחות ערבית חפשית. גם ברובו הגדול של שטח זה נאסרה הנוכחות היהודית, והיא מותרת ב- 0.6 קמ"ר בלבד. דהיינו, השטח המותר לנוכחות היהודית הוא 3% משטח העיר חברון!

חופש התנועה של הערבים בחברון מוגבל באופן מינימלי ביותר: בתוככי האזור הישראלי ממשיכים להתגורר אלפי ערבים, והרש"פ מפעילה ומקימה בתוכו במכוון מוסדות מושכי קהל במטרה מוצהרת (בכתב!) "לחנוק" את הישוב היהודי. כך למשל, מול בית הדסה ממשך לפעול בייס קורדובה, למרות שרוב תלמידותיו מגיעות אליו מאזורים אחרים בעיר. בסמוך לתל רומידה ובצמוד לבית העלמין היהודי מוקם כעת בית ספר נוסף, ללא כל צורך אורבני, אלא אך ורק על מנת לדחוק את רגלי היהודים באזור זה. עקב תהליכים גיאו-כלכליים ממושכים (שאינם קשורים ליישוב היהודי) עבר המרכז המסחרי של העיר למערב העיר, ואזור היישוב היהודי כבר מזמן אינו המרכז המסחרי של העיר. במערב העיר נבנו ונבנים מבני מסחר ומשרדים רבי קומות ומפוארים. למרות זאת, הורתה הרש"פ לסוחרים שהחזיקו חנויות ליד הישוב היהודי להמשיך להפעילן למרות שאין להן שום הצדקה כלכלית.

לעומת זאת, תנועת יהודים ב- 97% משטח העיר, שנמסר לרשות פלסטינית ב"הסכם חברון" ב-1997 – נאסרה לחלוטין – למרות שההסכם קבע חופש תנועה מלא – לאחר ששוטרים פלסטיניים ומחבלים איימו ברצח על יהודים שנכנסו אליו. האיסור הגורף כולל גם שלילת זכות ביקור ותפילה באתרים מקודשים כמו אלוני ממרא ומערת עתניאל בן קנז, למרות שהסכם חברון מחייב לאפשר חופש גישה ותפילה ליהודים לאתרים אלה. אפילו בתוך השטח הישראלי של חברון (H2) – נשללת גישתם של יהודים למקומות מקודשים כמו: קבר אבנר בן נר, ישיבת המקובלים הממוקמת בקסבה, ועוד.

בשטחים שנאסרו לכניסת יהודים נמנעת מהיהודים כל פעילות ואף גישה גם לנכסים הרשומים על שמם. כך למשל, מנועים היהודים מכניסה לחלקה 37, הסמוכה לבית העלמין; הרחוב הצמוד לבית הדסה – סגור ליהודים, וכך גם הכניסה לקומה התחתונה של בית הדסה ולבתים יהודיים הנמצאים בעומק השטח ה"פלשתיני". יהודי שיעז להכנס לאזורים אלה – יסתכן בנפשו, ובנוסף יעצר וישפט בגין "הפרת צו".

ההבדל המהותי ביותר בין הגבלות התנועה שהוטלו על ערביי חברון לבין אלה שהוטלו על היהודים, אינו רק בגודל השטח בו הוגבלה התנועה, אלא במניעים להגבלתה. בג"צ קבע לאחרונה כי הגבלות תנועה יש להחיל על הגורם המאיים באלימות ובהפרת חוק, ולא על הגורם המאויים. "ככלל, על המפקד הצבאי למלא את חובתו להגן על בטחונם של התושבים... בדרך אחרת ולא בדרך של סגירת השטחים" (דברי השופט בייניש) "על המפקד הצבאי להימנע מלסגור שטחים... לשם התכלית של הגנה על התושבים עצמם" (דברי השופט ריבלין), ו"מן הראוי שהשמירה על הסדר הציבורי ועל בטחון של התושבים... תהא באמצעות נקיטת צעדים מתאימים כנגד אותם גורמים מתפרעים ולא על דרך של הטלת מגבלות נוספות על נפגעי האלימות" (דברי השופט גיבוראן; כל הציטוטים מפס"ד 9593/04).

ההגבלות שהוטלו על תנועה ערבית הולמת את הכלל שנקבע בבג"צ, משום שמטרתן מניעת פיגועים, מעשי אלימות והפרות חוק מצד האנשים שתנועתם הוגבלה. לעומת זאת, ההגבלות שהוטלו על תנועת יהודים סותרות כלל יסוד זה: הן הוטלו על נפגעי האלימות.

מצ"ב לדו"ח:

מפת חלוקת העיר.

ב. פגיעה בזכות הקניין: זכות שנשללה כמעט לחלוטין מהיהודים:

בעוד שערביי חברון נהנים מהזכות הטבעית והבסיסית לקנין ולבעלות על נכסים קרקעיים – זכות זו נשללה כמעט לחלוטין מהאכלוסיה היהודית.

הבתים, החנויות והקרקעות שהשאירו מאחוריהם יהודי חברון שגורשו מהעיר לאחר פוגרום תרפ"ט 1929, הופקעו אחרי הכיבוש הירדני ב-1948 ע"י "האפוטרופוס הירדני על נכסי האויב", למרות שיהודים אלו מעולם לא היו אויב לאיש, והם נרצחו וגורשו ללא כל סיבה ובלא כל הקשר מלחמתי. נכסים אלו לא הוחזרו מעולם. ממשלת ישראל החליטה להנציח את העוול, ולהעביר את הנכסים השדודים מידי האפוטרופוס הירדני – אל האפוטרופוס הישראלי. בפועל, משמעות ההחלטה היא המשך החכרתם של נכסים אלה לערבים, לעתים קרובות תוך ביזוי הנכס. כך, למשל, בסמוך לשכונת אברהם אבינו מופעלת גם היום רפת של פרות בתוך מבנה שהיה בעבר ישיבה של מקובלים, מעל חורבות בית הכנסת של חב"ד הופעל עד לאחרונה "שוק הפשפשים", וכו'. גם כאשר הבעלים המקוריים של נכסים אלה מבקשים באופן רשמי לקבל לידיהם את הנכס, או לחילופין לאפשר בו התיישבות יהודית – התשובה המתקבלת היא שלילית. כך, למשל, חזרה בה הממשלה מהחלטתה להשכיר ליהודים את דירות המגורים ב"שוק" של חברון, תוך התעלמות והתכחשות לבקשת בעלי הנכס.

בנוסף, נשללה מיהודים הזכות הטבעית לרכוש בתים וליהנות מזכות הקניין המשותפת לכל בני אנוש. שלילת הזכות הזו מיהודים בלבד היא אקט ברור של אפליה גזענית. החוק הירדני והפלשתיני קובע עונש מוות לערבי שימכור את ביתו ליהודי, ועונש זה אף מיושם בפועל. **מדינת ישראל אינה נוקטת צעדים כלשהם כנגד חוקי גזע אלה.**

במטרה לשלול את זכויות היהודים להחזיק בנכסי קרקע, מונחים עובדי המנהל האזרחי לנקוט מדיניות אכיפה מחמירה כלפי יהודים, ומקלה כלפי ערבים. בעוד שעל הערבים אין כל אכיפה בתחום חוקי התכנון והבניה, וקיימת תופעה בקנה מידה ענק של בניה בלתי חוקית. לפעמים אף

מומצאים חוקים אך ורק נגד רכישת נכס ע"י יהודים. מסמך פנימי שכתב גורם בכיר בפרקליטות הצבאית ונחשף בעיתונות קובע כי בכל מחלוקת משפטית בין יהודים לערבים לגבי רכוש – גורמי הצבא, המנהל והמשטרה יתנו עדיפות לצד הערבי, אף כשאין לטענתו כל בסיס. משמעות ההוראה היא שהאפשרות לרישום בעלות על הקרקע מצד יהודים תיהפך להליך כמעט בלתי אפשרי. הוראה זו מהווה אפליה גזענית נגד יהודים, ומנוגדת לחוק הבינלאומי הקובע כי אין להעדיף באופן מיידי אוכלוסייה מסוימת על פני אוכלוסייה אחרת.

ג. אפליה באכיפת החוק: אכיפת-יתר כלפי האוכלוסייה היהודית לעומת

תת-אכיפה כלפי הערבים:

בחברון מתקיימות למעשה שתי רמות של אכיפת חוק כלפי שתי האוכלוסיות בעיר: היהודית והערבית. מחקר מקיף בנושא זה בוצע ע"י מחלקת המחקר של הישוב היהודי בחברון בשנת 2003. המחקר הקיף בדיקה של כ-100 תיקי חקירה שנפתחו נגד יהודים בחברון, ובמקביל כ-50 תיקי חקירה שנפתחו ע"י יהודים כנגד ערבים שהתכנלו להם. כן נעזרנו במהלך המחקר בנתונים רשמיים שנמסרו לכנסת ולתקשורת ע"י משטרת ישראל וע"י פרקליטות המדינה. בדיקת טיב האכיפה בוצעה באמצעות סקירת המרכיבים העיקריים המשקפים את האכיפה ואת תוצאותיה:

א. הקצאת כח אדם משטרתי – כמות שוטרים לאזרח

ב. אחוז הגילויים בתיקי חקירה

ג. אחוז ההרשעות בכתבי אישום

להלן עיקרי מסקנות המחקר:

כלפי האוכלוסייה היהודית מונהגת אכיפת יתר, המעוגנת בנהלי אכיפה מחמירים, בהנחיית פרקליטות המדינה. נהלים אלה, שהיו סודיים עד שנחשפו בשנת 1997 בתחקיר שערך ועד הישוב בחברון עוררו ביקורת ציבורית חריפה, בשל האפליה הבוטה שעלתה מהם. בשנת 1998 תוקנו לכאורה "הנהלים המיוחדים", אולם החלקים העיקריים המורים למשטרה לבצע אכיפת יתר על יהודים נותרו כתובים ומחייבים. במסגרת נהלים אלה נדרשת המשטרה להשקיע משאבים חסרי תקדים בכח אדם, אמצעים וניידות, ומתנהל מעקב צמוד של גורמים בכירים ביותר בפרקליטות אחר כל הפרת חוק – ולו המינורית ביותר מצד יהודים. התוצאה הישירה של אכיפת יתר זו היא פתיחה סיטונית של תיקי חקירה בגין עבירות מינוריות ודברים של מה בכך, והגשת כתבי אישום וניהול משפטים אשר מסתיימים פעמים רבות בזיכויים או בסגירת תיקים טכנית. התוצאה העקיפה היא פגיעה אנושה ויום יומית בחירויות הפרט של תושבי חברון היהודים, ונזק מצטבר בדמות תיקים פליליים המכתימים את המרשם הפלילי שלהם – תיקים שלא היו נפתחים בשום מקום אחר במדינת ישראל.

לעומת זאת, כלפי האוכלוסייה הערבית קיים מצב של תת אכיפה ומראית חוק. בדרך כלל הפרות חוק של ערבים מטופלות רק אם הן מגיעות לרמה של פעילות חבלנית עוינת; אך עשרות התנכלויות יום יומיות של ערבים כלפי התושבים היהודים בחברון, כגון ידוי אבנים, הטרדות מיניות ונזק לרכוש – אינן מטופלות. הדבר נובע הן מנהלים כתובים של הפרקליטות הצבאית, והן ממחסור בכח אדם משטרתי, עקב העובדה שרובו ככולו מופנה לאכיפת החוק על התושבים היהודים. התוצאה הישירה של תת האכיפה היא שלילת זכותו של התושב היהודי בחברון לקבל הגנה משטרתית מפני התנכלויות, הצקות ותקיפות שונות.

אמנם מדובר במחקר שנערך לפני כ-4 שנים, אך מאז לא חל כל שינוי משמעותי בתחום זה, שכן שינוי משמעותי בהתנהלות המשטרה מחייב קודם לכן שינוי מהותי ועקרוני בהנחיות הפרקליטות, והנחיות אלה לא השתנו.

מצ"ב לדו"ח :

תת-אכיפה ומראית חוק – דו"ח על אכיפת החוק כלפי האוכלוסיה הערבית בחברון, יצא לאור בשנת 2003

טבלאות נתונים על אכיפת החוק בחברון וביהודה ושומרון

טבלה – עבירות אלימות כנגד יהודים בחברון, 2007.

ד. אפליה במערת המכפלה: רק רבע משטח המערה - למתפללים

היהודים:

מערת המכפלה הינה הקניין העברי הראשון בארץ, ומקום קבורתם של אבות האומה. המבנה מעל המערה נבנה ע"י העם היהודי בתקופת בית המקדש השני, לפני כ- 2000 שנה. במשך דורות היוותה מערת המכפלה אבן שואבת ליהודים מכל העולם. גם היום, מבקרים במערת המכפלה כרבע מליון מבקרים ומתפללים יהודיים בשנה.

למרות זאת, קיימת כיום אפליה חמורה נגד יהודים במערת המכפלה. אפליה זו באה לידי ביטוי הן בחלוקת השטח, הן באכיפת ההפרדה, והן ביכולת לפתח ולטפח את המקום:

1. שטח המערה:

לכאורה חולקה המערה בין מתפללי 2 הדתות, ואולם למעשה השטח שעומד לרשות היהודים מהווה כרבע בלבד מהשטח שנמסר לרשות המוסלמים, ורובו הוא חצר פתוחה חשופה לקור, גשם ופגעי מזג אוויר.

2. אפליה באכיפת ההפרדה:

כלל הברזל של ה"הפרדה" בין מאמיני 2 הדתות, שנקבע ע"י ועדת שמגר, מיושם למעשה רק כלפי היהודים: נציגי הואקף המוסלמי והמואזין מורשים להכנס לשטח היהודי, והמואזין ממשיך להיכנס ולהשמיע קריאות קולניות ברמקול בעוצמה גבוהה בזמן תפילת היהודים. לעומת זאת, כניסת יהודים לשטחים שהוקצו לתפילת ערבים – נאסרה לחלוטין.

3. הזכות לטיפול ופיתוח:

מיהודים נשללת הזכות הבסיסית לטפח ולשפר את מקום התפילה המקודש שלהם, כאשר לואקף המוסלמי ניתנה זכות וטו על תכניות הטיפול והפיתוח של היהודים. על הערבים, לעומת זאת, אין כל הגבלה, ותקציבי עתק מוזרמים ומנוצלים ללא הרף לאולמות שהוקצו להם. מובן מאליו שתוכניות אלה אינן מובאות לאישור או אפילו להתייעצות בפני הגורמים היהודיים המופקדים על המערה. כתוצאה מכך אולם יצחק, שהוא האולם המרכזי והגדול, מטופח בהשקעות ענק בצבעים, עיטורים ואמצעי-פולחן מוסלמים, ללא כל רגישות לאופי היהודי של המקום.

מצ"ב לדו"ח :

מפת חלוקת מערת המכפלה.

